

Vieras kieli on enemmän kuin pelkkä kommunikaatioväline. Virtuosiimaiseen kielenkäyttöön kuuluu kulttuurin ymmärtäminen. Mutta voiko vieraaseen kulttuuriin koskaan päästä yhtä syvälle kuin omaansa? Harvassa kielessä sanat otetaan niin tosissaan kuin suomessa – artikkelin lopussa on esimerkki Itävallan saksasta, jossa "ei" ei ole "ei" eikä "kyllä" ole "kyllä".

Teksti: Satu Taskinen
Kuva: Anna Halme

Kääntymättömät – kirjaviisauden raja

Vieras kieli on kommunikaatioväline. Mutta se on myös paljon enemmän. Kukapa ei muistaisi, miten lapsena ensimmäisen kerran lausui vieraan kielen sanoja tai lauloi englanninkielisen laulun mukana, mistä maailma heti suureni moninkertaiseksi? Vieras kieli on myös suoja. Sillä kukapa ei yhtä hyvin muistaisi myös, kun ensimmäisen kerran vieraalla kielellä täysin "viattomasti" käytti voimasanoja, oli ehkä jopa ylpeä osaamisestaan – kun äidinkielen edustajaa hävetti vierasmaalaisen puolesta, tai vähintään hänen korvaansa koski.

Alun perin Bulgariasta oleva, pariisilaistunut filosofi Julia Kristeva vertaa vieraan kielen käyttöä (äidinkielen asemasta) instrumentin soittamiseen. Uudessa kotimaas-

saan muukalainen voi oppia käyttämään uutta kieltä hyvin, jopa virtuosiimaisesti, mutta silti ihmisen ja kielen välissä on yksi ylimääräinen kalvo, yksi kalvo enemmän kuin kieltä äidinkielenään puhuvalla.

Tämä kuva tulee mieleeni säännöllisin väliajoin. Tunnen tuon kalvon luissani ja ytimissäni, vaikka välillä erehdynkin uskomaan, ettei sitä enää ole. Erehdyn silloin, kun kadulla kulkiessani yllätän itseni ajattelemasta saksaksi ääneen tai hiljaa itseseni. Tai kun näen saksaksi unia. Tai kun jokin aika sitten en heti muistanut, mikä suomeksi on tuo lintu, jonka höyhenistä vesipisarot putoilevat: hanhi.

Mutta ei kalvo ole kadonnut. Se on läpinäkyvä, mutta ei se koskaan katoa. Se muistuttaa olemassaolostaan säännöllisin väliajoin. Näin käy silloin, kun liikutaan

jossain minulle oudommassa kielipelissä enkä siksi osaa muotoilla jotain asiaa sen yhteyteen kuuluvalla tavalla. Vieraisa ympyröissä en enää osaakaan sanontoja, noita juuri siihen kielipeliin kuuluvia *small talk* -lausahduksia, jotka ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin painavat, sisällyksekkäät sanat.

Näin käy myös positiivisissa yllätystapah- tumissa, silloin kun kristevalaisittain soit- telen vierasta kieltä kuin viulua virtuoosin ottein ja saan kohteliaisuuksia jonkin ilmai- sun käytöstä. Viimeksi näin tapahtui, kun olimme joukolla katsomassa jalkapallo- ottelua Austria Wien – Bayern München. Saksalaiset olivat (tietenkin) ylivoimaisia, mutta Itävalta piti pintansa yllättävän hyvin ja aivan puolueettomastikin näh- tynä oli sanottava, että he saivat raken-

nettua Saksaa enemmän maalinteko- paikkoja. Tosin maalia niistä ei syntynyt. Itävaltalaisittain huonoa onnea syytellen huudahdin: "Österreich praktisch führt 3-0!" (En paljastanut, että olin oppinut ilmaisen vasta edellisellä viikolla. Olin lu- kenut peräjälkeen Wolf Haas -nimisen dekkarikirjailijan kolme kirjaa. Hänen tyy- linsä rakentuu juuri tuollaisten sanontojen varaan, on niiden suorainen tehokurssi.) Ystäväni katsahti minuun, ja aivan kuin olisin tehnyt jotain todella hienoa hän sa- noi: "Alle Achtung. Ich muss sagen, dein Deutsch ist schon sehr gut."

Kieltä käyttäessäni minä, ulkomaalainen, yritän sopeutua. Oikein käytetyt ja painotetut sanonnat ja lausahdukset avaavat ovia vieraaseen kulttuuriin usein kaikista tehokkaimmin. Muistan, kuinka vuosia sit- ten Helsingissä vaihto-oppilaitten tapaa- misessa afrikkalainen nuorimies pysäytti keskustelumme sanomalla yhtäkkiä aivan oikeaan kohtaan "parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla". Suomen kieli oli hänelle ylivoimaisen vaikeaa oppia niin lyhyessä ajassa, mutta sanontoja hän oli omaksunut.

Tilanne oli hyvin mieleenpainuva. Tuli tunne, että jotain olennaista oli omaksuttu siitä vieraasta kulttuurista, jossa eletään. Kuitenkin suomalaisena pysähdyimme ja meidän oli pakko nauraa. Miksi? Jälkeen päin olen ajatellut näin: ehkä siksi, että niin erilaisesta kulttuurista tullut ihmi- nen tavallaan näin oli minulle kuin peili. Ajattelin, että siinä oli yksi vieraisiin kult- tuureihin tutustumisen ansio: tulen tietoi- seksi jostain tavasta tai piirteestä omassa kulttuuristani, jossa muuten uin kuin ka- la vedessä enkä siksi näe metsää puilta. Se on vain pieni kokemus, mutta se on ihana. Siinä on jotain terapeutista, koska nuo pienet erot ovat myös rikkaus. Kaikki ei ole samaa, minussa kulttuurini edus- tajana on jotain ainutlaatuista, toisillekin arvokasta. Lisäksi tuon sananparren käy- töllä afrikkalainen vaihto-oppilas rakensi sillan kulttuurimme välille, se oli kuin vitsi, jonka molemmat ymmärsivät ja joka siksi yhdisti.

Harvassa kulttuurissa otetaan sanat niin tosissaan kuin suomen kielessä, jossa useimmiten "ei" merkitsee *ei*, "kyllä" on *kyllä* ja "ehkä" *ehkä*, kaikkine seurauksi- neen. Luin Helsingin Sanomista, kuinka suomalaisten kiltteys ja kunnollisuus taas kerran oli aiheuttanut heille itselleen ja muille hämmennystä. Suomalaiset kun ottavat asiat tosissaan. EU-parlamentissa

on sanottu, ettei saa jaaritella, vaan pitää puhua lyhyesti, ytimekkäästi ja napakas- ti. Näin suomalaiset sitten tekevät sillä seurauksella, etteivät mukana pysy kolle- gat saati tulkit.

Germaanisesta filologian laitoksella Helsin- gin yliopistossa kielihistorian professorim- me kertoi anekdootin omasta nuoruudes- taan aikana, jolloin matkustaminen ei ollut niin yleistä kuin nyt. Saksassa hän yhtä- kiä oli saanut kuulla kysymyksen: "Miksi puhutte kuin kirja?" Kun isäni soittaa mi- nulle Wieniin enkä juuri silloin ole paikalla, hän puhuu puhelinvastaajaani mielellään viestini saksaksi. Isäni opiskeli saksaa eri metodeilla kuin minä. Hän muistaa ulkoa oppikirjasta kääntämiään lauseita vielä puolen vuosisadan takaa. Hän löi silloin jopa vetoa opiskelijatovereidensa kans- sa siitä, etteivät nämä löydä oppikirjasta yhtään sanaa, jota hän ei tunne. Isäni voitti vedot.

Nykyään lapset oppivat kieltä paljon käytännössä: lauluista, puhumalla, televi- siosta ja matkoiltaan. He käyttävät kieltä oi- kein juuri puhutussa tilanteessa. He osaavat ehkä puhua paremmin kuin kirjoittaa.

Opin saksani alun perin vaihto-oppilaa- na Berliinissä. Sillä tietysti pärjäsin hyvin täällä Wienissäkin, mutta isolla kielialueel- la ei saksaa ole aina saksaa. Monet tuntevat kahden naapurimaan viha-rakkaussuh- teen. Suuressa Saksassa naureskellaan itä- valtalaiselle kielenkäytölle; eihän sitä edes kukaan ymmärrä. Ehkä huonon itse- tunnon takia jotkut täällä selittävät, että Itävallan saksaa onkin pehmeäs- ti maustettua saksaa. Wienin kau- punki on portti lännestä Balkanille. Kuten wieniläinen oleminen yleensäkin, kieli täällä on merkityksiltäänkin peh- meää, luovivaa, välillä ehkä jopa hiukan epämääräistä.

Itävaltalaiselta filosofilta Ludwig Witt- gensteinilta on peräisin kielipeliteoria. Sen mukaan kieli on peli, jonka säännöt mää- räävät kielen käytön hyväksyttävät rajat. Sosiaalisessa kanssakäymisessä kieliopin mukaan "väärä" ilmaus voi olla hyväksytty ja siten "oikea". Kielen käytön virheettö- myys määritellään viime kädessä kielestä itsestään käsin, oikea malli ei tule ulko- puolelta. Elävä kielenkäyttö on sopeutu- misessa ensisijaisempaa kuin virheettö- myys. Maailma muuttuu jatkuvasti sosi- aalisemmaksi; *soft skills* -termi on huulilla aina, kun puhutaan työnhausta. Asiatie- don opiskelu ja osaaminen katsotaan tär- keäksi mutta ei ratkaisevaksi; teorialla on

pikemminkin oletusarvo – sen täytyy olla hallussa, mutta teorialla ilman käytäntöä ei ole markkina-arvoa.

Ohessa Itävallan-kävijän kolmen sanan sanakirja, jossa "ei" ei merkitse *eit* eikä "kyllä" *kyllää*:

Jöö! ilmaisee varauksetonta ihastusta tai myöntämistä; käytetään yksinään mutta myös adjektiivien edessä silloin, kun ad- jektiivia todella tarkoitetaan.

Naa! on ei-sanan superlatiivi, tarkoittaa "varmasti ei". Suomessa sanoimme joskus tässä yhteydessä "tasan ei!".

Eh merkitsee opportunistiseen henkeen milloin ei milloin kyllä, ilmaisu vaihtaa merkitystään tilanteen mukaan. Kun sanoo "eh", ei voi tehdä mitään väärin, vaan voi ottaa kantaa kantaa ottamatta, voi osal- listua osallistumatta. Jos minulta kysyt- täisiin, millä yhdellä sanalla luonnehtisin wieniläisiä, sanoisin sanalla "eh". Ja sitten virnistäisiin wieniläisittäin. Se on ihana sa- na, ei tarvitse lyödä mitään lukkoon!

Lopuksi pieni käytännön esimerkki sano- jen käytöstä. Tämän keskustelun kävivät kälyni ja hänen tyttärensä; tilanne oli se, että siivoaja oli juuri lähtenyt ja tytär tuli iloisena kotiin ratsastamasta eikä huomannut astelevansa paksun lannan peittämällä saappaillaan eteisestä keittiöön. Käly tuli paikalle ja tyrmistyneenä kysyi:

- Was ist das hier?
- Oh. Ich war es.
- Du machst es sauber.
- Ja eh.
- Nix eh! Du machst es sauber.
- Hab ich ja eh gesagt!
- Sofort!
- Ich muss weg, ich mache es, wenn ich zurück bin!
- Du machst es jetzt!
- Nein.
- Doch.
- Naa!
- Nix naa! sanoi käly ja silloin (vasta) to- della oli tosi kysymyksessä.

Kirjoittaja on Wienissä asuva suomalainen.